

УДК 93 (4)

ОХОРОНА ТИЛУ ДІЮЧОЇ АРМІЇ В УМОВАХ РАДЯНСЬКО-ФІНСЬКОЇ ВІЙНИ

Олег МІТЯГИН

здобувач Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського

Анотація. У статті акцентовано увагу на воєнно-політичній ситуації в Європі наприкінці 30-х років ХХ ст., причинах та ході війни СРСР з Фінляндією. Розглянуто організаційно-штатну структуру військ НКВС, розкрито їхні пріоритетні напрямки діяльності, функції та завдання з організації охорони армійських тилів радянських військ, тактику диверсійно-розвідувальних дій фінської армії, частин та підрозділів НКВС.

Визначено результати та ефективність заходів із забезпечення безпеки тилу від диверсійно-розвідувальної діяльності противника.

Досвід радянсько-фінської війни з питань організації охорони тилу був використаний у роки Великої Вітчизняної війни.

Ключові слова: міжнародна обстановка, радянсько-фінська війна, війська НКВС, підривна діяльність, охорона тилу, службово-бойова діяльність, диверсійно-розвідувальні групи.

ОХРАНА ТЫЛА ДЕЙСТВУЮЩЕЙ АРМИИ В УСЛОВИЯХ СОВЕТСКО-ФИНСКОЙ ВОЙНЫ

Олег МИТЯГИН

соискатель Национального университета обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Аннотация. В статье акцентируется внимание на военно-политической ситуации в Европе в конце 30-х годов ХХ в., причинах и ходе войны СССР с Финляндией. Рассмотрена организационно-штатная структура войск НКВД, раскрыты их приоритетные направления деятельности, функции и задачи по организации охраны армейских тылов советских войск, тактика диверсионно-разведывательных действий финской армии, частей и подразделений НКВД.

Определены результаты и эффективность мер по обеспечению безопасности тыла от диверсионно-разведывательной деятельности противника.

Опыт советско-финской войны по вопросам организации охраны тыла был использован в годы Великой Отечественной войны.

Ключевые слова: международная обстановка, советско-финская война, войска НКВД, подрывная деятельность, охрана тыла, служебно-боевая деятельность, диверсионно-разведывательные группы.

ACTIVE ARMY REAR PROTECTION DURING RUSSO-FINNISH WAR

Oleh MITIAHIN

external PhD student of National Defense University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovsky

Annotation. *The article deals with military and political situation in Europe in the late 30's of the 20th century, causes and course of the war between the USSR and Finland. Author examined organizational and staff structure of NKVD troops, priority areas of their activity, functions and tasks of organization of the army rear protection of the Soviet troops, tactics of sabotage and reconnaissance operations of the Finnish army and units of NKVD.*

The outcomes and efficiency of measures to ensure the safety of the rear of the army from sabotage and reconnaissance activities of the enemy are analyzed.

The experience of the Russo-Finnish war concerning problem of organization of army rear protection was used during World War II.

Key words: *international situation, Soviet-Finnish War, NKVD troops, subversive activities, army rear protection, service and fighting activities, sabotage and reconnaissance groups.*

Вступивши у 1934 р. до Ліги Націй, поряд зі спробами посилення політичних позицій на міжнародній арені СРСР намагався використати і будь-які можливості для зміцнення стабільності у світі, насамперед шляхом закріплення умов Версальського договору. Головним фактором в останньому випадку виступала економічна і, порівняно з промислово розвинутими європейськими країнами, військова відсталість Радянського Союзу. Зокрема, пропонувався проект утворення системи колективної безпеки, підписання регіональних пактів про ненапад та міждержавну взаємодопомогу у разі можливої воєнної агресії. З різних причин, насамперед суб'єктивних, ці та інші намагання залишились нереалізованими.

Військово-політична ситуація в Європі розвивалась за відомим сценарієм. Прийшовши у 1933 р. в Німеччині до влади, нацисти обрали курс на мілітаризацію країни та захоплення чужих територій. Багаторазові порушення Третім рейхом воєнних статей Версальського договору залишились майже непоміченими. Позиція нейтралітету, якої вперто

дотримувались Англія і Франція, потурала не лише німцям, але й їхнім союзникам. Це призвело до світової політичної кризи: з одного боку, вчорашні провідні держави втратили вплив на події у світі, з другого – на очах зростав і набирав сили блок фашистських держав та поява осі Рим – Берлін – Токіо. Радянський Союз за цих умов діяв не завжди виважено та послідовно, насамперед у відносинах з Німеччиною, зокрема у частині підписання (серпень 1939 р.) таємного міждержавного протоколу про визначення сфер інтересів сторін у Східній Європі.

Неадекватна оцінка подій, а головне відсутність упереджувальних кроків з боку провідних світових держав, зокрема США, стосовно агресивних планів Третього рейху призвели до початку Другої світової війни. За короткий час жертвами нацистів стали Польща, Бельгія, Франція, ряд інших країн Європи. Осторонь цих подій не залишився і СРСР, зокрема у частині військово-політичного протистояння з Фінляндією.

Напруженість між ними збереглася ще з часів радянсько-фінської війни 1918 – 1922 рр., у ході якої РФСР була

стороною, що оборонялась, і за результатом чого до Фінляндії (на Півночі, в Заполяр'ї) відійшли Печенгська область (Петсамо), західна частина півострова Рибачий і більша частина півострова Середнього. До поліпшення міждержавних відносин не спонукала і симпатія фінської сторони щодо загарбницьких намагань гітлерівської Німеччини. Остерігалися обидві країни і можливої військової агресії з того чи іншого боку. Побожування СРСР підкріплювалося і тим фактом, що радянсько-фінський кордон на Карельському перешийку (Західна Карелія) проходив лише за 32 км від Ленінграда – одного із найбільших центрів радянської промисловості та другого за величиною міста країни.

У 1938 – 1939 рр. у ході радянсько-фінських переговорів, в обмін на вдвічі більші, проте менш придатні для сільськогосподарського використання площі в Карелії, СРСР намагався добитися від Фінляндії частини Карельського перешийка, а також передачі в оренду терміном на 30 років півострова Ханко.

Декларуючи принципи нейтралітету, фінський уряд відмовився від радянських пропозицій, наголошуючи, що запропоновані умови виходять далеко за сферу безпеки Ленінграда, намагаючись, у свою чергу, добитись укладання радянсько-фінської торгової угоди та згоди СРСР на озброєння Аландських островів, демілітаризований статус яких регулювався Аландською конвенцією 1921 р. Не бажали фіни полишитись і свого надійного захисту від можливого вторгнення – смуги укріплень на Карельському перешийку, відомої як лінія Маннергейма.

З середини 1939 р., при відсутності прогресу на переговорах, з обох сторін почалися воєнні приготування. Зокрема,

на Головній військовій раді СРСР обговорювався оперативний план вторгнення в Фінляндію, а з середини вересня розпочалася концентрація з'єднань Ленінградського військового округу вздовж державного кордону. У свою чергу, Фінляндія активно удосконалювала лінію Маннергейма, а в серпні провела військові навчання, на яких відпрацьовувалось відбиття можливого нападу з боку СРСР. Наростали у фінському суспільстві і патріотичні настрої, а восени того ж року розпочалася часткова мобілізація до збройних сил.

Вторгнення радянських військ у Прибалтику ще більш стривожило фінів. В умовах відсутності у Східній Балтиці британського і французького військово-політичних впливів природним стало прагнення фінського уряду заручитися підтримкою Німеччини на випадок висунення Москвою вимог, аналогічних тим, що були пред'явлені Прибалтійським країнам. Проте Берлін ідею можливого втручання в назріваючий конфлікт Хельсінкі з Москвою відхилив. Німецька дипломатія виходила з того, що згідно з секретним протоколом Фінляндія не входила в сферу її політичних інтересів. Англія, Франція, США, Швеція, Норвегія та Італія надали Фінляндії лише політичну, дипломатичну та певним чином економічну допомогу. Зокрема, США запровадили «моральне ембарго» на експорт американських товарів до Радянського Союзу та надали фінам кредит у 300 млн. доларів. Проте далі справа не пішла.

На початку жовтня 1939 р. СРСР запропонував Фінляндії розглянути можливість укладання договору про взаємодопомогу. Переговори розпочалися 11 жовтня. Діючи за настановою

Великобританії, Франції і США, не вірячи в можливість війни, фінський уряд зайняв максимально непоступливу позицію, відхиливши пропозицію СРСР про договір та можливу оренду згадуваних островів й обмін територіями. Взамін 13 – 14 жовтня в країні була оголошена загальна мобілізація.

26 листопада 1939 р. поблизу населеного пункту Майніли відбувся артилерійський обстріл радянської території¹. Провину за інцидент керівництво СРСР поклато на фінську сторону. 29 листопада 1939 р. Радянський Союз розірвав з Фінляндією дипломатичні стосунки, а 30 – війська Ленінградського військового округу² отримали наказ перейти державний кордон та розпочати бойові дії.

Воєнна перевага була на радянському боці: в живій силі – 2:1, артилерії – 5:1, танках – 7,5:1, бойових літаках – 10:1 [6, 7]. Угоди радянсько-фінляндського мирного договору 1920 р. та договору про ненапад 1932 р. було порушено, проте офіційно війну не оголошено. Вирішальним фактором для вторгнення стало бажання якнайкраще використати міжнародну обстановку в контексті подій у Європі; з іншого боку – передбачалось, що після двох – трьох тижнів бойових дій фіни запросять миру. Виступаючи 17 квітня 1940 р. на нараді начальницького складу Червоної Армії з узагальнення досвіду бойових дій проти Фінляндії, Сталін наголосив: «Партія і уряд вчинили цілком вірно, не відкладаючи цю справу, і знаючи, що ми не зовсім ще готові до

війни в фінських умовах, почали активні воєнні дії саме в кінці листопада – на початку грудня. Все це залежало не тільки від нас, а, швидше за все, від міжнародної ситуації. Там, на Заході, три найбільші держави вчепилися одна одній в горло – коли ж вирішувати питання про Ленінград, якщо не за таких умов..., нам випали сприятливі умови для того, щоб їх в цей момент ударити» [8, 133].

З початком війни в офіційній заяві радянської сторони йшлося лише про єдине бажання – забезпечити безпеку Ленінграда шляхом відчуження Карельського перешийка, частини берега Північного Льодовитого океану, а також запровадження військових баз на островах і північному березі Фінської затоки.

Однак реально плани війни виходили далеко за рамки забезпечення безпеки кордонів. Опираючись на таємну домовленість з Німеччиною про розподіл сфери інтересів, питання, по суті, полягало у спробі зміни політичного режиму в Фінляндії.

Вже у грудні 1939 р. розгорнулися запеклі бої. Однак успіх радянських військ спостерігався лише на Крайній Півночі, в смузі наступу 14-ї армії. За підтримки кораблів Північного флоту її з'єднання просунулись уперед на 150 – 200 км та оволоділи фінською частиною півостровів Рибачий і Середній, а також містом Петсамо.

У той же час армії, що діяли в Центральній Карелії, заглибились тільки на 35 – 80 км. У ході жорстокого протистояння війська 7-ї армії на Карельському перешийку зуміли лише впритул підійти до головної оборонної смуги лінії Маннергейма, але прорвати її не змогли.

Оскільки вже на початковому етапі війни фронтове управління радянськими

¹ За деякими версіями, він був інспірований радянською стороною.

² На їх базі 7 січня 1940 р. для штурму лінії Маннергейма було утворено Північно-Західний фронт у складі шести армій (7, 8, 9, 13, 14, 15). Війська 7 та 13 армій діяли на Карельському перешийку.

військами виявилось неефективним, безпосереднє керівництво ними, а також Балтійським і Північним флотами взяла на себе щойно створена Ставка Головно-го Командування Червоної Армії.

Швидкоплинна, водночас, як засвідчили події, кровопролитна війна потребувала напруги значних сил країни. Однією з важливих складових постало питання охорони тилу армій шляхом забезпечення залізничних та інших комунікацій, боротьби з диверсійно-розвідувальними групами противника, кримінальними бандформуваннями, дезертирами, конвоювання полонених, виконання інших охоронно-каральних завдань.

Для забезпечення безпеки тилового району військ, дотримання прифронтового порядку Ставка вимушена була йти на запровадження нового охоронного інституту: створюються частини з охорони тилу. Основою для їх формування стали прикордонні й оперативні підрозділи військ НКВС. У директиві НКО і НКВС СРСР (26 грудня 1939 р.) військовим радам армій наголошувалося:

«1... Відступаючи під ударами Червоної Армії, фінські війська на зайнятих нами територіях залишають диверсійні бандитські групи, які нападають на фланги, штаби і тили наших військових з'єднань, руйнують дороги і тероризують місцеве населення.

2. З метою забезпечення якнайшвидшого просування частин Червоної Армії та забезпечення нормальних умов роботи військового й армійського тилу Червоної Армії на території Фінляндії формуються полки військ НКВС...

4. Керівництво бойовими діями полків НКВС здійснюють виділені НКВС помічники командувачів арміями з

охорони тилу» [5, 476]. В 7, 8 і 9-й арміях ними відповідно стали комбриги А. Аполлонов, М. Нікольський, Г. Степанов.

На виконання директиви з особового складу прикордонних і внутрішніх військ було сформовано сім прикордонних полків чисельністю 1500 осіб кожен. Їхнім завданням визначалась охорона залізничних і шляхових комунікацій, починаючи з Карельського перешийка до Заполяр'я, а головне – «ліквідація фінських диверсійних бандитських груп» у тилу Північно-Західного фронту. Виконання першого з них покладалось на 2-гу дивізію військ НКВС з охорони залізничних споруд, другого – на щойно сформовані охоронні частини [4, 152]. Бойовим резервом виступав 8-й запасний полк із дислокацією в Петрозаводську [5, 476].

З метою покращення боєздатності полки з охорони тилу посилювались кулеметами й артилерією, дивізіонами об'єктового прикриття, прожекторно-звуковими взводами та взводами управління. Зокрема, до складу 5-го Ребольського прикордонного полку (охороняв тил 54-ї стрілецької дивізії 9-ї армії) ввійшла батарея 20-го кавалерійського полку (дислокувався в Азербайджані) під командуванням старшого лейтенанта І. Аганіна. Розподілені на напівбатареї та кулеметні команди, ці підрозділи придавались гарнізонам полків охорони тилу.

У деяких випадках (52 і 84-му полкам) були придані бронепоезди, а підрозділам інших частин – мотоброневагони. Зазвичай на них покладалась обов'язки охорони важливих об'єктів, зокрема залізничних, відбиття ворожих атак, підтримка артилерійським і кулеметним вогнем наступаючих військ.

Опираючись на власні можливості та «придані сили», прикордонний полк забезпечував охорону тилового району від 20 до 30 км по фронту та від 50 до 70 км у глибину. Усі вони перебували в оперативному підпорядкуванні тих з'єднань діючої армії, чий тил охороняли. Як стрілецькі частини використовувалися полки і в боях проти регулярних військ противника. Зважаючи на це, у наказі Ставки (грудень 1939 р.) вимагалось: «Полки НКВС у жодному разі не кидати на допомогу передовим підрозділам піхоти, а використовувати виключно для захисту військових тилів і доріг від намагань обходів і руйнувань з боку противника» [11, 180 – 181].

Уникати таких випадків вдавалося не завжди, особливо, коли, виявивши прогалини на флангах бойових порядків радянських військ, фінські диверсійно-розвідувальні підрозділи проривалися у прифронткову смугу, навіть у глибокий тил.

Варто наголосити, що формування частин для забезпечення безпеки тилових армійських районів відбулося з чималим запізненням. Обізнані з театром воєнних дій, використовуючи досвід організації та проведення диверсійно-розвідувальної роботи, фінські війська заздалегідь сформували значну кількість спеціально навчених та добре озброєних підрозділів, груп та окремих диверсантів, зокрема снайперів («зозуль»), які з перших днів війни розгорнули активну роботу з дезорганізації тилу радянських армій. Їх тактика зазвичай зводилась до проникнення у бойові порядки противника, нанесення раптових ударів, вчинення диверсій, знищення командного складу тощо. Діяли як мобільні лижні загони, так і окремі «зозулі».

В організації безпеки тилових районів радянське командування намагалось використати досвід охорони державного кордону. Полки розташовувались окремими гарнізонами (від взводу до посиленої стрілецької роти на відстані 5 – 6 км один від одного) у збудованих поблизу доріг блокгаузах. Зокрема, у рапорті начальника оперативної групи НКВС в Ленінградській області від 9 грудня 1939 р. зазначалося: «З метою успішної боротьби з білофінськими бандитами й диверсантами вважаємо за доцільне провести такі заходи: у кожному населеному пункті, зайнятому Червоною Армією, тримати постійний гарнізон чисельністю не менше ніж один взвод, із двома кулеметами й гранатами, а в більших пунктах – танк або танкетки з постійним комендантом пункту» [6, 127].

Гарнізони водночас виступали опорними пунктами, з яких у тих чи інших напрямках для розвідки й знищення диверсійних груп противника висилалися розвідувально-пошукові й винищувальні підрозділи у складі посиленого стрілецького взводу. Діяли вони переважно за 15 – 20 км від гарнізонів з розрахунком, щоб після виконання завдання повернутися не пізніше ніж за три – чотири дні. У донесенні керівництва згадуваної оперативної групи НКВС від 9 грудня 1939 р. повідомлялося: «Відповідно до вищевикладеного мною від 9/ХІІ/39 р., для ліквідації банд шляхом влаштування засад у район Райвола направлялася оперативна група з ротою бійців батальйону НКВС терміном на 3 доби» [4, 129].

Боротьбу з розвідувально-диверсійними формуваннями противника вели не тільки війська НКВС з охорони тилу, але й оперативно-розвідувальні групи прикордонників та прикордонні

застави. Зокрема, 4 грудня 1939 р. на радянську територію між заставами Топозеро і Єлка прорвався диверсійний загін із 60 чоловік. Розділившись на дві групи, фіни рушили в напрямку села Топозеро. Прикордонники під командуванням начальника застави Ухтинського прикордонного загону старшого лейтенанта М. Шмагріна настигли одну з них за 10 км на північний захід від села. У ході бою диверсанти залишили 10 рюкзаків з вибухівкою, продовольством, топографічними картами і відступили за кордон. Із захоплених документів з'ясувалося, що група мала завдання вчинити диверсію на стратегічному об'єкті у районі села Топозеро. Друга група, виявивши переслідування, полишила територію СРСР [9, 99].

Активність фінських диверсійних і розвідувальних підрозділів помітно зросла на початку 1940 р. У доповіді на військовій раді про підсумки радянсько-фінської війни 1939 – 1940 рр. нарком оборони СРСР К. Ворошилов зазначив: «Тактична підготовка фінських військ у цілому добра. Тактика дрібних підрозділів відпрацьована ретельно, а окремих боєць навчений відмінно» [5, 45]. Лише у ніч на 1 січня наскоком диверсантів двічі піддавалась прикордонна застава Веко-Ламбі, при цьому одному із загонів вдалося прорватися в радянський тил [9, 128]; 7 січня прикордонна застава Важенвара провела бойові зіткнення з кількома фінськими групами чисельністю до 20 чоловік; 8 січня нападу піддалася застава у Верхніх Тулевах. Наступного дня фіни здійснили збройний наскок на прикордонний наряд застави Веко-Ламбі, а 14 січня прикордонники застави Погост Сангальський (38 бійців) вступили в бій з фінською диверсійною

групою чисельністю близько 100 чоловік. Завдяки підтримці сусідніх застав атаку вдалося не лише відбити, але й організувати переслідування. Втрати противника склали 2 офіцери і 6 солдатів [9, 136 – 138].

Окремі прикордонні загони брали участь у боротьбі з диверсантами в складі оперативно-розвідувальних груп і нарядів у кількості від 6 до 70 чоловік. Лише у грудні 1939 р. 26 таких формувань з особового складу Ребольського прикордонного загону НКВС провели 37 бойових операцій. Загалом упродовж війни їх було 47, з яких 38 – на території противника. На думку начальника опергрупи Ребольського напрямку команди М. Нікішева, головним результатом службово-бойової діяльності загону стало те, що «не допущено було жодного випадку безкарного прориву противника через кордон і тим самим попереджено напад банд противника на тилі об'єкти РСЧА в прикордонній смузі» [9, 179]. Суть їх тактики полягала насамперед у відмові від бойових зіткнень з кількісно переважаючими силами противника. Ухилятися намагались настільки, наскільки це було можливо. «Особливо тактично вміло застосовували фіни мінні загородження і пістолет-кулемет «Суомі», – визнав тоді ж нарком К. Ворошилов. – Невеликі групи лижників, що проривалися вночі, а часто і вдень в тил наших військ, озброєні «Суомі», нападали на частини, що здебільшого розташовувались на дорогах і біля них, та завдавали серйозних втрат» [7, 45].

Фінські диверсійні підрозділи комплектувалися з відбірних, добре підготовлених бійців. У своєму складі вони мали до 40 чоловік, що відмінно володіли лижами та стрілецькою зброєю.

Основними об'єктами нападу були обози, автоколонни з вантажами, окремі автомашини, військові підрозділи на марші, невеликі групи військовослужбовців, штаби, лінії зв'язку, мости. Прикметно, що останнє спостерігалось не лише в тилу діючих армій, але й на радянській території. Уміло використовуючи характерні особливості місцевості, прийоми несподіваних наскоків із засад з подальшим швидким відходом, диверсанти завдавали радянським військам значних втрат, насамперед у командно-начальницькому складі. Так, 6 грудня 1939 р. на Карельському перешийку в районі поселення Лавола (за іншими даними – Вяйсяйнен) в пастку потрапила 6-та рота 168-го полку 24-ї стрілецької дивізії. Разом із ординарцем і водієм в підрозділі знаходився командир 24-ї дивізії комбриг П. Вещов, який загинув у бою.

28 грудня 1939 р. в Заполяр'ї диверсанти противника знищили штабну машину (їхала без охорони). Тоді ж загинули начальник автобронетанкового управління 11-ї армії та супроводжуючі його військовослужбовці.

Під час раптових нападів та наскоків, зокрема на автомобільні колони, фінськими партизанами була відпрацьована така послідовність дій: для операції обиралася та ділянка дороги, де було неможливо чи значно утруднено здійснити об'їзд або з'їзд. Попереду колони підривавсь мінний заряд, кулеметним і снайперським вогнем з ладу виводилися головна й замикаюча машини. У першу чергу знищувались водії, командири, зв'язківці, польові кухні. Розгром продовжувався до повного її знищення або здачі бійців і командирів у полон. Нерідко до рук ворога потрапляв не лише особовий склад, але й захоплювались

інші трофеї: артилерія, танки, вантажівки, кінний склад тощо. Не менш ефективно діяли і «зозулі». Замаскувавшись на високих деревах, з яких проглядались радянські бойові позиції, вогнем із снайперських гвинтівок вони завдавали відчутних втрат військам. Переважно це були командні кадри. На боці фінів виступали індивідуальна військова майстерність, знання району диверсійно-розвідувальних операцій, серйозні прорахунки різного рівня радянського командування з управління військами, а також і великі морози.

Частинам військ НКВС неодноразово доводилося вести бої в умовах оточення. Зокрема, у січні 1940 р. у ворожому кільці опинився 5-й Ребольський прикордонний полк. У понад 30⁰ мороз його особовий склад проявив виняткову стійкість, відбиваючи противника. Гарнізон лейтенанта Биченкова з приданою півбатареєю 20-го кавалерійського полку упродовж декількох діб відбивав вперті атаки фінів. Оточення підрозділу тривало 46 діб. За проявлену мужність 28 прикордонників і артилеристів удостоїлись орденів і медалей, а 5-й Ребольський прикордонний загін та 6-й прикордонний полк НКВС були нагороджені орденом Червоного прапора. Загальне ж число особового складу з частин охорони тилу, що отримали державні нагороди під час радянсько-фінської війни, становило 1883 особи, з них 13 стали Героями Радянського Союзу [2, 141].

Про стан справ з охорони тилу в районі Карелії повідомлялось у доповідній (27 січня 1940 р.) наркома внутрішніх справ СРСР Л. Берії в ЦК ВКП(б). На підставі рапорту помічника командувача з охорони тилу 8-ї армії комбрига М. Нікольського він наголошував про

успіхи 1-го й 4-го полків НКВС із забезпечення безпеки тилу в районі м. Піткяранта і с. Уома. Батальйони полків у ході контрнаступу фінської армії утримували оборонні позиції. Резолюція Сталіна на документі була лаконічною: «Здорово! Представити до нагороди» [5, 482].

На початку лютого 1940 р. війська НКВС з охорони тилу провели масштабну операцію зі знешкодження широкої мережі розвідувальної агентури противника, що знаходилась у тилу радянських військ. Фінське населення, що проживало в прифронтовій смузі, було виселено в глибинні райони радянської Карелії, зокрема із Суоярві евакуювали 1768 чоловік. Виселенню підлягало і радянське цивільне населення, яке мешкало в 20 – 40-кілометровій смузі від державного кордону. Вжиті заходи сприяли помітному покращенню оперативної обстановки.

З початком бойових дій військами НКВС на радянській території, зокрема на Кіровській, Жовтневій та Ленінградській залізницях, під охорону було взято 154 об'єкти (мости, водокачки основного водопостачання, теплові електростанції тощо). Їх охорону та оборону забезпечували п'ять полків 2-ї дивізії. Посилений варіант несення служби здійснювався шляхом проведення розвідки, виставлення військових нарядів (у радіусі 3 – 5 км) і дозорів на відстані 8 – 10 км від шляхів та об'єктів. Для охорони важливих і надважливих потягів задіявались чотири оперативні групи чисельністю 257 бійців та командирів.

Упродовж війни вдалося попередити 73 катастрофи поїздів, виявити 3264 км пошкоджених залізничних магістралей, затримати сотні осіб з числа порушників забороненої зони. Жоден з об'єктів,

що охоронялися, вивести із ладу фінам не вдалося. Не допущено було і випадків диверсій³ [5, 479 – 480].

Радянсько-фінська війна тривала 105 днів. 12 березня 1940 р. між СРСР і Фінляндією було підписано мирний договір, відповідно до якого державний кордон на Карельському перешийку відсувався від Ленінграда на 150 км. Тоді ж уся відвойована територія ввійшла до складу шістнадцятої союзної республіки – Карело-Фінської РСР. До складу СРСР відійшли також м. Виборг, Виборзька затока з островами, західне й північне узбережжя Ладозького озера з містами Кякисалмі, Сортавала, Суоярві, територія в районі міста Куолаярві, півострови Рибачий та Середній у Баренцовому морі. Фінляндія вимушено погодилась і на здачу в оренду на 30 років півострова Ханко.

Головна стратегічна мета у війні військово-політичного радянського керівництва була досягнута – забезпечено безпеку північно-західного кордону. Однак дісталася вона дорогою ціною. Втрати становили: близько 150 тис. убитих, 17 тис. пропалих безвісти, 325 тис. обморожених, поранених, контужених, 6 тис. полонених. Фіни, у свою чергу, недорахувались: 4101 пропалих безвісти, 43575 обморожених, поранених, контужених та близько тисячі полонених. Вбитими виявились майже 20 тис. чоловік [1, 180 – 182].

Війна мала і негативні політичні наслідки для СРСР. 14 грудня 1939 р.

³ Про напружену службово-оперативну обстановку на залізницях СРСР свідчать такі факти: лише упродовж 1939 р. за участю військ вдалося попередити 534 можливі крахи поїздів, виявити 587 пошкоджень на шляхах, затримати 4 диверсантів та 253 порушників державного кордону, знешкодити 483 злочинних елементи [5, 480].

Асамблея Ліги Націй виключила Радянський Союз із свого складу, визнавши дії стосовно Фінляндії такими, що порушують суверенітет незалежної держави та є несумісними з основними принципами діяльності цієї міжнародної організації.

Розгорнулася на Заході і широка антирадянська пропагандистська кампанія. Відносини СРСР із Великобританією й Францією, які підтримували Фінляндію, ще більше погіршилися. Війна підтвердила й існуючі у європейських колах сумніви щодо боєздатності радянських збройних сил.

Хід та результати радянсько-фінської війни засвідчили: боєздатність Червоної Армії загалом і прикордонних військ зокрема не відповідає вимогам часу. Розрахунки керівництва СРСР завершити війну упродовж двох – трьох тижнів не виправдалися. Невдачі радянських армій були викликані насамперед прорахунками плану воєнного вторгнення, який передбачав виключно блискавичну армійську операцію та виходив із переоцінки власних сил та недооцінки противника. Не передбачались і можливості ведення тривалих бойових дій в умовах суворої зими. Війська були недостатньо забезпечені зимовим одягом та відповідним спорядженням. Не вистачало мінометів, автоматів, інших видів озброєння. Недостатньо були відпрацьованими управління та взаємодія різних родів військ, особливо сухопутних частин з авіацією.

Не менші прорахунки спостерігалися і в питаннях охорони тилу діючої армії. Крім відсутності досвіду, серйозні недоліки мали місце в організаційно-штатній структурі охоронних військ, тактиці їхньої дій, відсутності відповідних командних кадрів, організації управління тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Балашов Е.А.* Принимай нас, Suomi-krasavitsa: «Освободительный» поход в Финляндию 1939 – 1940 гг.: сборник документов и фотоматериалов. – СПб.: Галера Принт, 1999. – Ч.1. – 264 с.

2. Боевой путь советских пограничных войск: краткий очерк. – 2-е доп. издание. – М.: Воениздат, 1967. – 478 с.

3. *Буллок А.* Гитлер и Сталин: Жизнь и власть: Сравнительное жизнеописание: в 2-х т. /Алан Буллок. – Смоленск: Русич, 1994. – 672 с.

4. Войска называются внутренними: краткий исторический очерк. – М.: Изд-во ДОСААФ СССР, 1982. – 496 с.

5. Внутренние войска в годы мирного социалистического строительства. 1922 – 1941 гг.: документы и материалы. – М., 1977. – 503 с.

6. Зимняя война 1939 – 1940 гг. в документах НКВД: по материалам Архива Управления Федеральной службы безопасности РФ по городу Санкт-Петербургу и Ленинградской области / [авт.-сост. Борнев С.К., Рупасов А.И.]. – СПб.: Информационное издательское агентство «ЛИК», 2010. – 320 с.

7. *Ивашов Л.Г.* Советско-финляндская война 1939 – 1940 гг. / Л.Г. Ивашов // Военно-исторический журнал. – 1993. – № 5. – С. 45.

8. *Носков А.М.* Северный узел / А.М. Носков // Военно-исторический журнал. – 1990. – № 7. – С. 7.

9. Пограничные войска СССР 1939 – июнь 1941: сборник документов и материалов. – М., 1970. – 755 с.

10. *Сталин И.В.* Сочинения. – Том 14: Март 1934 – июнь 1941. – М.: Информационно-издательский центр «Союз», 2007. – С. 133.

11. *Сталин И.В.* Сочинения. – Том 18. – Тверь: Информационно-издательский центр «Союз», 2006. – С. 180 – 181.

REFERENCES

1. *Balashov E.A.* Prini may nas, Suomi-krasavitsa: «Osvoboditelnyy» pokhod v Finlyandiyu

1939 – 1940 gg.: sbornik dokumentov i fotomaterialov. – SPb.: Galeya Print, 1999. – Ch.1. – 264 s.

2. Boevoy put sovetskikh pogranichnykh voysk: kratkiy ocherk. – 2-e dopol. izdanie. – M.: Voenizdat, 1967. – 478 s.

3. Bullok A. Gitler i Stalin: Zhizn i vlast: Sravnitelnoe zhizneopisanie: v 2-kh t. /Alan Bullok. – Smolensk: Rusich, 1994. – 672 s.

4. Voyska nazyvayutsya vnutrennimi: kratkiy istoricheskiy ocherk. – M.: Izd-vo DOSAAF SSSR, 1982. – 496 s.

5. Vnutrennie voyska v gody mirnogo sotsialisticheskogo stroitelstva. 1922 – 1941 gg.: dokumenty i materialy. – M., 1977. – 503 s.

6. Zimnyaya vojna 1939 – 1940 gg. v dokumentakh NKVD: po materialam Arkhiva Upravleniya Federalnoy sluzhby bezopasnosti RF

po gorodu Sankt-Peterburgu i Leningradskoy oblasti / [avt.-sost. Bornev S.K., Rupasov A.I.]. – SPb.: Informatsionnoe izdatelskoe agentstvo «LIK», 2010. – 320 s.

7. Ivashov L.G. Sovetsko-finlyandskaya vojna 1939 – 1940 gg. / L.G. Ivashov // Voenno-istoricheskiy zhurnal. – 1993. – № 5. – S. 45.

8. Noskov A.M. Severnyy uzel / A.M. Noskov // Voenno-istoricheskiy zhurnal. – 1990. – № 7. – S. 7.

9. Pogranichnye voyska SSSR 1939 – iyun 1941: sbornik dokumentov i materialov. – M., 1970. – 755 s.

10. Stalin I.V. Sochineniya. – Tom 14: Mart 1934 – iyun 1941. – M.: Informatsionno-izdatelskiy tsentr «Soyuz», 2007. – S. 133.

11. Stalin I.V. Sochineniya. – Tom 18. – Tver: Informatsionno-izdatelskiy tsentr «Soyuz», 2006. – S. 180 – 181.

O. Mitiahin

Active Army Rear Protection during Russo-Finnish War

Abstract

Russo-Finnish war lasted 105 days. Reaching into her during the strategic goal-ensuring the safety of the north-western border of the USSR, at the same time for this success was paid for dearly. Combat and non-combat losses amounted to about 200 thousand people.

For the Soviet Union, the war had negative consequences – recognizing action against Finland as having violated the sovereignty of an independent state, the Soviet Union was expelled from the League of Nations.

However, the progress and results of the war revealed low fighting ability of the Red Army re-evaluate their own strength and underestimate the enemy forces.

Along with other military and political failures and faults during the war there were serious problems for the safety of the rear of the army. The Soviet Union was almost unprepared for disruption techniques and methods enemy frontline, moreover, the rear of the active Red Army by subversion, especially with the Special Forces. To stop sabotage and intelligence Finns had to take on the «hot pursuit», but in many cases they have been ineffective. Based on the experience of war headquarters in the border districts and detachments conducted a detailed analysis of the issues of the protection of the rear, and had worked out some proposals, however, as reported by the events of the first period of the Great Patriotic War, they remained on paper. Their substantive implementation started only in 1942.